

KONCEPTUÁLNÍ A TEORETICKÝ RÁMEC VÝZKUMU REVIZE PŘEDMĚTOVÉHO KURIKULA: ČEMU SLOUŽÍ A JAK HO VYBRAT

A CONCEPTUAL AND THEORETICAL FRAMEWORK FOR CURRICULUM REVISION RESEARCH: WHAT IT IS FOR AND HOW TO CHOOSE IT

Kamil Cinkraut^{1, 2}, Dominik Dvořák¹

¹ Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

² Gymnázium Jana Nerudy, Praha

Abstrakt

V České republice a v řadě dalších zemí probíhají revize školního kurikula, avšak v literatuře nacházíme málo poznatků o východiscích a průběhu těchto procesů. V příspěvku představujeme první část disertační práce, která se snaží přispět k zaplnění této mezery, tedy rešerši teoretických rámců užívaných výzkumníky v oblasti kurikula přírodních věd. Nejprve obecně vysvětlujeme funkci rámců různé úrovně ve výzkumu. Následně uvádíme výsledky systematického přehledu literatury s cílem popsat, jak jsou v mezinárodním kontextu zkoumány a vysvětlovány procesy tvorby kurikula pro primární a sekundární přírodovědné vzdělávání na mezoúrovni. Analýza ukazuje hlavní cíle výzkumů, terminologii používanou k popisu procesů tvorby a revize kurikula; teoretická východiska badatelů a designy výzkumných studií.

Klíčová slova: *revize RVP; přírodovědné kurikulum; curriculum making; teoretický rámec; přehledová studie*

Abstract

In the Czech Republic and many other countries, school curriculum revisions are underway, but there is little evidence in the literature about the background and progress of these processes. We present the first part of a dissertation that seeks to contribute to filling this gap, namely a systematic literature review of theoretical frameworks used by published studies in the field of science curriculum. First, we explain the function of theoretical frameworks on different levels in research. Next, the results of the literature review are presented, which show how processes of science curriculum revisions at the meso level are described

and explained. More specifically, the analysis shows the main objectives of the research, the terminology used to describe the processes of curriculum development and revision, theoretical frameworks, and designs of research studies.

Keywords: *curriculum revision; science curriculum; curriculum making; theoretical framework; literature review*

1 ÚVOD

V poslední dekádě lze sledovat obnovený zájem o kurikulum jednotlivých vzdělávacích oblastí a oborů/předmětů jako protiváhu k důrazu na klíčové kompetence, jenž byl charakteristický pro přelom tisíciletí. Přesto stále víme málo o tom, jak jsou skutečně vytvářena či revidována oborová kurikula na mezoúrovni (např. národních kurikulárních ústavů). Dostupné výzkumy mají často jen deskriptivní charakter a postrádají teoretický rámec (Priestley et al., 2021). Cílem tohoto příspěvku je proto na základě rešerše literatury představit analýzu teorií a metod užívaných pro výzkumy tvorby (příp. revize) kurikula.

2 TEORIE

Po roce 2000 můžeme pozorovat ve školství obnovený zájem o předmětové znalosti, který může být reakcí na zdůrazňování nadoborových kompetencí. Existuje však jen málo poznatků o tom, jak jsou na národní úrovni vytvářeny či revidovány kurikulární dokumenty pro jednotlivé předměty (Dvořák, 2023; Sivesind & Westbury, 2016). Přitom i kvalitativní popis jednotlivých případů tvorby kurikula potřebuje teoretické ukotvení (Beach, 2017). Teoretický rámec studie chápeme jako zdůvodnění výběru a popis vzájemného vztahu několika různých teorií, které se vztahují k odlišným aspektům studovaného problému (Egbert & Sanden, 2020). V našem případě se jedná o rozličné teorie vztahující se jak k procesuální stránce tvorby kurikula (kteří aktéři jakými cestami určují podobu kurikula – Wirthová, 2020), tak k obsahu a formě výsledného dokumentu, ale i vlivu širšího národního a mezinárodního kontextu.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Systematický přehled teorií užívaných ve výzkumu kurikula na mezoúrovni se opíral o postup PRISMA. V první fázi byla vybrána relevantní klíčová slova, dále byly nalezeny existující systematické přehledy literatury a nakonec byly identifikovány relevantní primární studie. V těchto přehledových a primárních studiích jsme hledali teoretické (příp. konceptuální) rámce, pomocí kterých autoři popisují tvorbu či revizi kurikulárních dokumentů.

Přehled zahrnul studie publikované v letech 2016 až 2023 indexované v databázi SCOPUS. Rok 2016 byl zvolen, protože navazujeme na předchozí studii Žáka a Koláře (2018). Nalezené studie byly filtrovány čtením abstraktů na základě kritérií (např. zabývající se přírodovědným vzděláváním, úroveň ISCED 1–3) nebo specifikací prostřednictvím úpravy vyhledávacího řetězce (např. AND NOT „higher education“).

4 VÝSLEDKY

Existující přehledové studie často zkoumaly konkrétní inovace *obsahu* kurikula (např. klimatická výchova, udržitelnost) nebo výukové strategie (problémové učení; používání digitálních technologií; inkluzivní kurikulum). Méně zastoupeny byly práce, které se zabývaly *procesem* tvorby/revize kurikula. To kontrastuje s relativně velkou pozorností, kterou výzkumy věnují *implementaci* kurikul.

Primární/empirické publikace ve sledovaném období byly často případovými studii konkrétních revidovaných národních nebo státních dokumentů s výrazným zastoupením australského kurikula. Kritická analýza mocenských vztahů aktérů na makroúrovni (národní kurikulární politika) byla prováděna více než studie mezoúrovňových procesů v rámci kurikulární komise/tvůrců a více studií se zabývalo spíše společenskými/humanitní vědami než přírodovědnými předměty. Užívané teoretické rámce lze přiřadit k různým „mateřským“ oborům s tím, že se výrazně prosazuje sociologie vědění.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Dosavadní analýza publikovaných přehledových studií (ale i primárních studií) dokládá značnou rozkolísanost terminologie v oblasti tvorby či revizí

kurikulárních dokumentů (obsahových standardů, národních rámců apod.). Dále se ukazuje nedostatek přehledů mapujících existující konceptuální rámce, výzkumné designy i faktická zjištění o procesech tvorby kurikulárních dokumentu jak obecně, tak pro STEM předměty. To potvrzuje potřebnost vzniku dalších přehledových studií zaměřených na jednotlivé předměty a v budoucnu i na srovnání, v čem se kurikulární procesy v různých oblastech kurikula shodují nebo liší. Malé uplatnění teorie při zkoumání procesů práce kurikulárních ústavů či komisí omezuje zobecnitelnost výzkumů a má negativní dopad na praxi. Může to přispívat k faktu, že řada revizí kurikula tak nenaplní očekávání klíčových aktérů.

6 LITERATURA

- Beach, D. (2017). Process tracing methods in the social sciences. In D. Beach, *Oxford research encyclopedia of politics*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.176>
- Dvořák, D. (2023). Curriculum development. In R. J. Tierney, R. Fazal, & E. Kadriye (Eds.), *International encyclopedia of education* (4th Ed., pp. 149–154). Elsevier.
<https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.03024-4>
- Egbert, J., & Sanden, S. (2020). *Foundations of education research: Understanding theoretical components* (2nd edition). Routledge, Taylor & Francis Group.
- Priestley, M., Alvunger, D., Philippou, S., & Soini, T. (2021). *Curriculum making in Europe: Policy and practice within and across diverse contexts* (1st Ed.). Emerald Publishing Limited.
- Sivesind, K., & Westbury, I. (2016). State-based curriculum-making, Part I. *Journal of Curriculum Studies*, 48(6), 744–756.
<https://doi.org/10.1080/00220272.2016.1186737>
- Wirthová, J. (2020). Legitimising educational reforms: Strategic documents and competing knowledge regimes. *Czech Sociological Review*, 56(4), 491–521.
<https://doi.org/10.13060/csr.2020.016>
- Žák, V., & Kolář, P. (2018). Proměny fyzikálního kurikula – první výsledky analýzy mezinárodních zdrojů. *Scientia in educatione*, 9(1).
<https://doi.org/10.14712/18047106.1034>